

KÖRKÉRDÉS

Hogyan gondolkodnak romániai magyar színészek a mester-tanítvány viszonyról? Kínál-e ez megkülönböztetett tudást a tanár-diák viszonyhoz képest? Hogyan látják a saját tapasztalataik alapján a generációk közti kapcsolódást, tudásátadást? Kiket tekintenek meghatározó példaképeiknek: tőlük hogyan és mit tanultak? Kérdésünkre írásban és szóban B. Fülöp Erzsébet, Berekméri Katalin, Csatlós Lóránt, Dálnoky Csilla, Fincziski Andrea, Györgyjakab Enikő, Mátray László és Sinkó Ferenc válaszolt.

B. Fülöp Erzsébet. Fotó: Radu Afrim

B. FÜLÖP ERZSÉBET, Marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós Társulata

Az én mesterem Illyés Kinga.

Nagyon sokan segítettek, hogy színész lehessenek, és így ötvenen túl, visszaemlékezve azokra az emberekre, akik nélkül nem itt tartanék, mégis a legmintaszerűbb szakmai hatást Illyés Kinga jelentette. Már kamaszkorom óta impregnálódott bennem mint előadóművész: *A kis herceg*, *a Fagyöngy*, *a Lírai oratórium* című előadástjeit lemezről hallgattam, betéve tudtam. Háromszor felvételiztem, és harmadszor a 90-es években, a kommunista rezsim végén, bár több helyet hirdettek a Színművészeti Akadémián, mégis úgy érzem, azért jutottam be, mert személyesen találkozhattam Kingával. Egyedül választottam ki Émile Ajar *Előttem az élet* című könyvéből a Momó-monológomat, megtanultam, formailag felépítettem, és miután felhívtam Szatmárról, ahol segédszínész voltam, hogy meghallgatná-e, igent mondott. Leutaztam Marosvásárhelyre, becsengettem hozzá a Köteles utcába. Leültetett a biedermeier kanapéra, néztem a földtől mennyezetig, faltól falig telerakott könyvespolcokat, miközben aromás teával kínált, és kérdezgetett. Majd kérte, hogy mondjam

el, mivel készültem. Megkérdeztem, hogy leülhetnek-e a földre, és előadtam a Momó-monológót, az arab kisfiút, akit a zsidó Rose mama nevelt. Megdicsért, majd egy bársony, drapp színű barett sapkával, férfi farmeringgel és egy térdnadrággal ajándékozott meg, mondván, jól passzol a karakterhez. Dicsérete adta azt az önbizalmat, amellyel szinte transzban éltem meg/át a felvételit. Nem féltem többé a kudarctól, attól sem, ha nem jutok be, és attól sem, ha bejutok. Ezt követően 1993-ban, három év múlva, harmadéves színésztanoncként, bemutattam a *Momót* mint az első, erdélyi magyar utcaszínházi előadást. Miután

B. Fülöp Erzsébet a Momó c. előadásban. Kebab vendéglő, Marosvásárhely, 1998. A fotó B. Fülöp Erzsébet saját gyűjteményéből származik.

Illyés Kinga. Fotó: Erdélyi Lajos

akkori tanárommal, Killár Katalinnal összeállítottam az egyórás Momó-szöveget, kidolgoztam, majd ismét megkértem Kingát, hogy hallgassa meg. Megdicsért, kiigazított. Egyetem után, harmincöt éves koromig játszottam a *Momót* Bukarestben, Kisvárdán, Kolozsváron, csakis a tőle kapott bársonyberettben és farmeringben.

2004-ben elhívott a *San Gennaro vére* című felújított, egyéni előadására. Lesütött szemmel hallgattam, nem tudtam nézni őt, mert folyton sírnom kellett. Tudtam, hogy beteg. Aztán 2004 júliusában felhívott magához, hogy szeretne adni valamit: egy gyönyörű, kubista festményekre emlékeztető, színes horgolt ruhát kaptam tőle. Lélegzetelállító volt. Mondta, hogy ezt nekem szánta, talál hozzám. Kérdezgetett a terveimről, szerepeimről. Én válaszolgattam, és többszöri nekirugaszkodás után sem volt merszem rákérdezni az állapotára. Pár napra rá meghalt.

Bár személyesen nem tanított az egyetemen, de pályám kezdetétől egyengette az utamat. A mester nemcsak tanít, hanem ennél sokkal többet tesz, implikálódik a tanítvány életébe. Segíti, eligazítja, ha hibázik, megkorholja. A tanár csak tanít, nem hordozza, nem vállalja a diák nehézségeit, fennakadásait, nem folyik bele a diák életébe, nem próbálja „kibotoxolni” azt.

Biztos vagyok, hogy személyes kapcsolatban kell lenned a mesterrel, a személyes érintettség okán.

A mester azért is több a tanárnál, mert tudása meghaladja a hétköznapi, egyrészt bizonyított a *techné* területén, másrészt folyamatosan kiegészíti, gazdagítja a tudását. Tanítási módszere érzékenységen, személyességen, ízlésen, stílusérzéken, konzisztens világszemléleti meggyőződésen alapul. Illyés Kingát mesterként mindig önazonosnak éreztem a saját szellemi és morális értékeivel. Kimondhatatlan boldogság töltött el a jelenlétében, mert szeretetet és bizalmat éreztem irányomba, és biztos vagyok, hogy mindez letisztult értéktudatosságból, belső bölcsességből fakadt, nem valamiféle megtervezett tanári attitűdből.

És mindig kevésnek éreztem magam mellette. Hatalmas tisztelet áradt belőlem iránta, tudása, tapasztalata, művészi példája, de a Szekuritátéval való harca, a kommunista rezsimben való ellenálló magatartása, erkölcsi integritása miatt is.

Hogy ezekből az értékekből tanárként mit hordozok magamban, nem tudom, de amit Illyés Kinga művészi és oktatói attitűdjéből megtanultam: az újításra, újszerűsége való állandó törekvés, a folyamatos önképzés. És a csendkeresés. „Bár az is nevetséges, hogy én mondom ilyet, aki pontosan a szavakból él, de valahogy eljutottam oda az elmúlt évben-években, hogy talán a szavaknál is többet mond a csend. Ez nem valami elidegenedés a részemről... talán elég lenne lelkiismeretünk hangját kihallani ebből a nagy zajból”¹ – vallja Illyés Kinga egyik interjújában.

BEREKMÉRI KATALIN, Marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós Társulata

Mester vagy tanító?

A tudásszerzés alapja elsősorban a tapasztalás. A tanítvány akkor képes tudásanyagába beépíteni az új információt, amikor összefüggésbe hozhatja addigi – javarészt tapasztalati megismerésből létrejött – tudásával; minden más közlés, tanítás számára – időszakos vagy teljes – feledésbe merülő információvá válik. Amennyiben az egyén fejlődése arra a szintre érkezik, hogy összeköttetést vél felfedezni tudásanyaga és az adat között, az a szerencsés eset áll fenn, hogy az időszakos feledésben lappangó információ aktiválódik. Ilyenként a tanuló mestere, tanítója elsősorban önmaga lehet, hiszen igényeit és felismeréseit csakis *belső valósága* képes megteremteni. Ezen az úton azonban a tanítvány mellett lehetnek *külső mesterek, tanítók*, akik segítők, de semmiképp sem megváltói tudásszerzési küzdelmeinek. Ők a tudásával összefüggésbe hozható értékes információk tömkelegével látják el a diákot.

A tanulás célja az önállóság, a külső tanító nélküli állapot elérése, a *belső mester* megalkotása. Így a jó tanár helyzetet teremt a diáknak, hogy a számára éppen aktuálisan kellőt, fejlődése szempontjából az éppen szükségeset megtapasztalja és tudásanyaggá gyúrassa, figyelmével követi tanítványát és a folyamat mozzanatait a szükséges biztatás érdekében, illetve a tisztánlátás, a felismerés megteremtésének szándékából magyarázattal látja el.

A színészoktatás tapasztalatából tekintve a mester és tanítvány, tanító és tanítvány kapcsolat alakulását a tanár vagy a diák fejlődési szempontjának fókuszba és túlsúlyba kerülése dönti el – a tanítvány számára ennek mentén definiálódik *mesterként* vagy *tanítóként* a tanár. A mester mondja és mutatja, azaz elméletként elmagyarázza és önmagán keresztül gyakorlatban szemlélteti a tananyagot, képes mindkettőre, de a szakmaiság perspektívájából közelíti meg a tanítványt; a tanító mondja és nem mutatja a megtanulandót, illetve alapvetően a tanítvány szükségleteinek,

¹ Németh Péter Mikola: „Belső csendünk és harmóniánk megváltása felé...” Interjú Illyés Kinga színésznővel. *Látó*. 2005, 8–9. sz. 243.

fejlesztési igényének szempontjából tekinti a szakmaiságot.

Mester vagy tanító? A tanítvány szempontjából egyik sem több, jobb vagy hasznosabb a másikkal, hiszen számára mindkettő képes meghatározó segítővé, inspiráló példaképpé válni, a tanuló alkatának, fejlődési szintjének és céljának megfelelően egyik vagy másik, esetleg éppen egy – nem említett – harmadik oktatói minta képes hatást kifejteni. Kérdés ugyanakkor, hogy a tanítvány inkább csodálni, morfondírozni vagy szabadon tapasztalni kíván, ugyanis ennek függvényében nevezi ki és meg mesterét vagy tanítóját. Ilyenként a tanár státusát egyértelműen az arra vonatkozó igény határozza meg, hogy a tanítványnak mire és meddig van szüksége tanítójától. Utóbbi tudása addig csodálatraméltó, míg nélkülözhetetlen a tanítvány számára.

Nem a mesterek korszakát éljük, számtalán információmennyiség, megfigyelhető jelenségek és személyiségek közelsége vált elérhetővé a tanuló számára, ezek gyors változásban és egyidejűleg hatást gyakorolva lehetnek a diák mesterei, tanítói. A nemtudás, az ítélezés, az azonosulás keresésének burkából kikerült tanítvány talán eligazodik ebben a dömpingben, és a közeli, hétköznapi, éppen tökéletlen példában is megtalálja a rendkívülit, míg korábban csak a távolról követhető, kevésbé ismert, de éppen ezért tökéletesként fenntartható jelenség hordozhatta számára a kivételest.

Mesternek, tanítónak és tanítványnak egyaránt a fejlődését szolgálja, ha megteremtődik a tárgyaló viszony, azonban mindenik félnek tudnia kell, hogy a kapcsolat jelzett minősége véges, hiszen a tanító csak egy időre lehet a tanítvány tanítója, ugyanakkor keveredhetnek is a szerepek: a mesternek tanítója is lehet a tanítvány, és bizony túl is nőheti tanítóját. Az oktató szempontjából fontos, hogy jelenlegi minősége előtt tanítvány volt, rendelkeznie kell saját tapasztalattal és olyan eszközökkel, amelyek közölni, átadni képesek ezt a rutint, azonban – bármennyire is változik a világ –, a példamutatás a tanítás alapvető eszköze, az együttérzés pedig az oktató meghatározó viszonyulása marad. Mesterré vagy tanítóvá minősülő tanár és tanítvány kapcsolata egymás kölcsönös megbecsülésén alapszik, amely mindenképpen az empátia érzésén áthaladó racionalitáson, intellektuális megközelítésen keresztül vezet.

CSATLÓS LÓRÁNT, Szigligeti Színház

A színházi szakmában a tanár és a mester fogalmak közt nem éles a választóvonal. A főiskolai viszonyok közt oktató színész/rendező/teatrológus tanár éppúgy lehet mester is. Én inkább a terminus tartalmában látom a különbséget: nem titok, hogy vannak a színházi pedagógusok közt is olyanok, akik kevésbé hatékony módszerekkel oktatnak, nem találják a közös hangot a fiatalokkal, ennél fogva nem is tud kialakulni köztük mester-tanítvány viszony. És vannak azok a remek

Berekméri Katalin. Fotó: Adi Bulboacă

színházi szakemberek, akik egyben fantasztikus pedagógusok, akikkel a fiatalok szívesebben dolgoznak, akitől többet tanulnak, szakmát, morált, hozzáállást, biztatást, önbizalmat kapnak, és egy életre szóló kapcsolat alakul ki közöttük. A mester jelenléte később is szakmai biztonságérzetet nyújt a tanítványnak. Ez azért roppant fontos, mert szakmánk értékrendje ingatag, a jó és a rossz alakítások/előadások megítélése nagyon relatív, kell egy tapasztalt, megbízható és határozott véleményformáló színész/rendező – mester –, akinek az értékrendjéhez igazodni lehet.

Nem hemzseg mesterektől az erdélyi szakma. Nekem főiskolás időkből két meghatározó ember mondható mesteremnek, id. Kovács Levente és Gáspárik Attila. Kovács Levente – a mindenkori „tanár úr”, de mégis sokkal több annál. Felkészültsége, tisztánlátása, pedagógia érkeke sokat segített, érdekes módon nemcsak a vásárhelyi, hanem főleg a nagyváradi éveim alatt. Gáspárik Attila pedig a főiskola négy éve alatt volt meghatározó. Ízlést, visszafogottságot, alázatot és alapos munkát követelt. A pontosság, a szövegtudás, a próbákra/előadásokra való felkészülés folyamata mind az ő tarsolyából van. A váradi társulatban Dobos Imre az, akit bátran lehet mesternek nevezni. Tehetsége mellett korát meghazudtoló frissessége, szakmai alázata, munkához való hozzáállása megérdemli a fiatal aspiránsok, kezdő színészek figyelmét.

Csatlós Lóránt. Fotó: Csatlós Lóránt

Van némi oktatási tapasztalatom. Mintegy 15 évig foglalkoztam színházközelben érdeklődő fiatalokkal. Sokan kerültek innen színművészeti pályára. Minden visszajelzés öröm, minden jól eltálatlt karakter egy büszkeség. És elég sokszor hallom azt, hogy egyikük-másikuk ezen „felvezető” időszak nélkül nem, vagy jóval nehezebben boldogult volna az egyetemen. Soha nem éreztem és nem éreztettem státuskülönbséget köztem és az általam oktatott ifjak között. A kölcsönös tisztelet híve vagyok, tanári státusomat csak akkor vettem latba, ha fegyelmi okok miatt ez már elkerülhetetlen volt. Ilyenformán mindig inkább partnereimnek tekintettem őket, mint tanítványoknak. De azt hiszem, erről inkább őket kell megkérdezni.

DÁLNOKY CSILLA, Csíki Játékszín

Az egyetem után egyből a Csíki Játékszínhez szerződtem, és olyan sokat játszottam, hogy nem nagyon volt alkalmam más társulatokkal dolgozni, pedig mindig nagyon vágytam rá. Ez egy nagyon fiatal társulat, ahol ugyan sok mindent elleshettem, tanulhattam, de akik előttem jártak,

Dálnoky Csilla. Fotó: Veress Albert

csak kevésvel voltak előttem ahhoz, hogy a mestereimmé válhassanak. Talán ezért van, hogy sosem voltam ilyen viszonyban senkivel. Az is lehet, hogy azért nem tudok mesterként tekinteni másra, mert kételkedő, mindent megkérdőjelező típus vagyok. Az biztos, hogy sokat tanultam közeli és távoli kollégáktól, tanároktól, partnerektől, rendezőktől, voltak meghatározó pillanatok, mondatok, szerepek, amelyekért a mai napig nagyon hálás vagyok. Inspiráló emberek, pályák, amelyeknek csak egy kis részét látom, és a többit kiegészítem a saját fantáziámmal – ezek is hatással voltak rám vagy az elképzeléseimre, hogy milyen ember és színész szeretnék lenni. Tulajdonképpen nagyon vágnék arra, hogy megtapasztalhassak egy ilyen viszonyt. Azt hiszem, romantikus elképzeléseim vannak arról, hogy mit adhat egy mester a tanítványának ahhoz képest, hogy mit adhat egy jó tanár vagy egy jó partner. Néha azt gondolom, hogy nincs is különbség. Néha meg azt, hogy nagyon lényeges. Azt is el tudom képzelni, hogy a mester és tanítvány kapcsolat a társadalmi viszonyok változása okán kihalófélben van. Valójában nem tudom, mert nem tapasztaltam, de még hosszú ez az élet – remélem, még sokat megélhetek, hátha ezt is. Kérdeztek meg húsz év múlva is!

Meghatározóan hatott rám az egyetemen Tompa Klári, Gáspárik Attila és Hencz József – a legjobb tanárim voltak, sokat tanultam tőlük. Ahogy Csíkszeredába kerültem, Parászka Miklós volt, akitől bizalmat és jobbnál jobb feladatokat kaptam. Ő az, akinek sokat köszönhetek. Az első szerepeim közt volt az Iphigénia, ahol Fülöp Bözse játszotta az anyámat, akkor tanultam tőle, hogy a színpadi cselekvés hogyan tud hozzásegíteni egy érzelemhez – azóta ez sok munkám során eszembe jut. Többször dolgoztam Gavril Pinte-vel, akitől többek között azt tanultam, hogy amit nem lehet elrejtteni, azt meg kell mutatni. Victor Ioan Frunză is többször rendezett nálunk. Ő mondta, hogy csak jól kell tudni a szöveget, ennyi a lényeg. Persze ezek kontextusból kiragadott mondatok, de sokszor visszacsengtek valamilyen formában az évek során. Bartalis Gabi, Budaházi Attila, Boros Kinga és Kozma Attila tudtak sokszor olyat mondani, ami más irányba terelt. És a fiatal, frissen végzett kollégák! Tőlük is mennyi frissességet, alázatot, más látásmódot lehet tanulni! Még hosszan tudnék sorolni mondatokat, gondolatokat, inspiráló személyeket. De az inspiráló személyek közül mégis leginkább a gyermekeim emelkednek ki. Ők azok, aiktől legtöbbet tanultam a saját határimról, a játékról, a jelenidejűségről, az önfeledtségről, az összpontosításról, a játékszabályok fontosságáról és ugyanakkor azok felrúghatóságáról, és arról, hogy bármilyen lehetséges. Lehet, hogy ők a mestereim?

FINCZISKI ANDREA,
Tomcsa Sándor Színház

A mester nehezen megfogható fogalom számomra. Talán a tanár-diák és a pedagógus-diák viszonyában jelenik meg először a mester árnyéka. A tanár az, aki leadja az anyagot, és jobb esetben egy nagyon jó mesterember is, aki érti a szakmáját. A tanár csak a feladatát végzi el, a pedagógus pedig az, aki a tananyagon túl még varázsol is. Éppen úgy, ahogy Popper Péter a *Színes pokol*-ban fogalmaz, amikor különbséget tesz a „varázsló” és a „komédiás” típusú színész játéka között.

A pedagógus számára elsődleges szempont, hogy megértsd és átéld a tananyagot, mert számára ez a tudás a szenvedély tárgya is. Pedagógus az, aki figyel rád, akinek fontos,

Farkas Teréz. A fotót Farkas Miklós bocsátotta a lap rendelkezésére.

Fincziski Andrea. Fotó: Kovács Levente

hogy fejlődj, és bizonyos megélésekben gondoskodik is arról, hogy a magad útján juss el a meg- és felismerésekhez. Aki nemcsak a tudásával nyugtáz le, hanem az emberi tartásával, az erkölcsi hitvallásával, az igazságérzetével, a hitelességével és a bölcsességével is. A pedagógus mer hibázni előtted, és felelősséget vállalni önmagáért. Úgy nevel, hogy tisztel téged, és korhatár nélkül felnőttként tekint rád.

A mester-tanítvány kapcsolat elsősorban felnőtt-felnőtt kapcsolat, bizalom és hit kérdése. Ha az Eric Berne *Emberi játsszámok* kötetében leírt mintázatot követem, akkor ennek nyomán a rendező és a színész kapcsolata sok esetben szülő-gyerek kapcsolat. Sajnos gyakran még mindig ez az elfogadott, hierarchikus rend.

Ösztönösen ózdkodtam mindig az önjelölt mesterektől, akik elsősorban a címmel járó hízelgők hada által kísért dicshimnuszokban fűrődnek. Elengedhetetlen a szerénység és alázat, a folyamatos kíváncsiság, a nem készen levés útkeresése.

Szerencsés vagy, ha megtalál a mester, vagy ha van elég kitaratásod megkeresni őt. És mert ezen a felületen a szakmai mesterekről beszélünk, gyakrabban fordulhat elő, hogy olyan valakit vélsz mesterrednek, olyasvalaki gyakorol rád lényeges hatást, akivel lehet, hogy nem is találkoztál személyesen, mégis ő lesz a meghatározó.

Kisgyerek koromban Psota Irén hatása ilyen volt számomra. Utánoztam őt, amikor a babáimmal játszottam, színésznő szerettem volna

lenni, mint ő. Szenvedélyes, karakteres és öntörvényű. Ilyennek éreztem magam én is gyerekként, és úgy gondoltam erre az ideálra, mint megvalósítandó álmra.

Ki volt a mesterem? Az első? Ez sajnos egyszerre volt szerencsés és kevésbé szerencsés találkozás. Szerencsés, mert általa valós és érvényes színházi etikát és ízlést tanultam, és kevésbé szerencsés, mert olyan magasra állította a léceket, hogy az egyetemi tanáraink nehezen ugrották meg azt.

Az a tanár, akivel az egyetemre készültem, Farkas Teréz, Farkas István nagyváradi színházi rendező özege volt, aki ugyancsak rendező szakot végzett és fiatalon szatmári előadásokat is jegyzett. Aztán a két dudás nem fér meg egy csárdában esete lépett fel, amely a kommunizmus idején a magyar nyelvű posztok csökkenő tendenciája miatt csak fokozódott, ezért Teréz néni felhagyott a színházi rendezéssel, és fiatalokkal kezdett el foglalkozni, csoportot vezetett, diákokat készített fel az egyetemi felvételre. Kardos Marci ajánlásával kerültem a kezei közé és a szárnyai alá, ami a legtöbb esetben szárnycsapásokkal is együtt járt. Meghatározta az életemet igen sok területen. Hitte a kondíció fontosságát: „Légy készen, és légy résen.” Miután felkerestem, négy hónap intenzív együttlét következett, ami alatt a fizikai edzéseimet is számonkérte, könyveket adott a kezembe, amelyekről élménybeszámolót kért, és nagyon sokat beszélgettünk. Minderről, de a minden mindig a színház paradigmájában lett kibontva. Hihetetlen tudása volt, kemény volt velem, következetes és igazul rám figyelő. Nehezek voltak az első évek nélküle.

Később, már jócskán a pályán előre haladva, Töröcsik Mari szakmai teljessége volt számomra az irányadó. Mérheterlenül tiszteltem őt, és rengetegszer visszatérek a gondolataihoz, az interjúihoz, amikor elbizonytalanodom. Ilyenkor megnyugszom abban a nemes egyszerűségben, ahogyan ő szerette és hitte a színházat.

GYÖRGYJAKAB ENIKŐ, Kolozsvári Állami Magyar Színház / Shoshin Theatre Association

Amikor a mester szót hallom először mindig Jézus jut eszembe és a tanítványok. Azután eszembe jut az asztalosmester vagy más olyan szakember, akinek a munkája gyakorlati jellegű, és a tudását sok tapasztalaton keresztül szerezte meg. Ebben az esetben a tanítvány általában az inas, aki vállalja, hogy a mester mellett eltölt valamennyi időt, hogy a munkáját figyelve és emellett dolgozva elsajátítsa a mesterséget. A mester egy adott területen nagyon magas fokú tudásnak van birtokában, amelyet a tanítvány talán megfigyelés útján sajátít el. Ezt a tudást a tanítvány nem kérdőjelezi meg, hanem mondhatni „hisz” benne, (vakon) követi, esetleg egy adott ponton megtagadja. A mester általában karizmatikus jelenség, ami könnyen lehetővé teszi a követését.

A tanár-diák viszony esetében is beszélhetünk tudásszintbeli különbségről, de a tanár az adott területen nem rendelkezik a lehető legtöbb tudással, hanem csak elégséggel ahhoz, hogy másokat elindítson a tudás felé vezető úton. Szerintem a tanár-diák viszonyban nagyobb hangsúly és figyelem esik a diákra és arra, hogy hogyan tudja átadni a diáknak a tudást, vagy hogyan tudja úgy vezetni a diákot, hogy az rájöjjön dolgokra, felfedezzen, megtapasztaljon és a végső soron a tudás birtokába jusson. Azt hiszem a metodológiára gondolok.

Valamiért a mester-tanítvány viszonyban magasabb a rangja a mi társadalmunkban, mint a tanár-diákénak. Ez amiatt lehet, hogy a mester ritka példány, tanárból meg rengeteg van, vagy mert társadalmunkban a tanárok szerepe alá van becsülve, vagy valami más okból.

Kérdés számomra, hogy kínál-e megkülönböztetett tudást a mester-tanítvány viszony. Ha igen, akkor a mesternek az adott témában eltöltött sok-sok évnyi gyakorlatát, vizsgálódását, megfigyelését, tapasztalatát és mindemellett tisztánlátását.

Szerintem a mester-tanítvány viszonyról csak akkor beszélhetünk, ha megtörténik a tényleges személyes találkozás, és számottevő az egymás (vagyis a mester) mellett eltöltött idő. Ha valakinek a munkáját vagy akár csak a létezés módját nagyra tartom, akkor bizonyos értékeket azonosítok be, amelyek számomra – valamilyen okból kifolyólag – fontosak, és megpróbálom azokat az értékeket a saját életembe bevinni. De az ő lényével én nem fogok konfrontálódni, mert csak egy róla kialakított kép vezet engem, nem ő maga. Akit nem ismerünk, soha nem fog kijavítani, helyreigazítani, más útra terelni.

Én valójában nem szeretem a mester-tanítvány viszonyt, azt hiszem képtelen lennék ilyet felvállalni. Szeretek másoktól tanulni, tiszteltem mások tudását, munkáját, lenyűgöz, ha valaki képes sokáig kutatni valamit, és egy adott tárgyban magas fokú tudást szerezni, legyen szó bármilyen szakterületről. Az utóbbi időben azt is elkezdtem tisztelni, ha valaki olyan területre merészkedik, amihez nem feltétlenül ért, de ott képes kérdéseket megfogalmazni. Mindenkinek más az útja. Persze állandóan vannak emberek, akik hatnak rám. Ez nem is lehetne másként. A szakmai fejlődésemben nagyon sok alkotó segített. Minden újabb produkció egy alkalom volt arra, hogy a szakmát jobban megtanuljam. De a pályám elején túlságosan el voltam foglalva a megfeleléssel. Ott voltak előttem-mellettem, akik tudták hogyan kell csinálni, és megpróbáltam én is esetről esetre jól csinálni. De azt hiszem valami nagyon fontos kimaradt a dologból, éspedig az, hogy időről időre megkérdezzem, hogy ebben az egészben én mit tartok izgalmasnak, vagy mi érdekel, vagy hogy én hogyan csinálnám. Ehhez a fázishoz nem az erdélyi színház juttatott el, hanem olyan színházi formák, amelyekkel itthon soha nem találkozhattam, és amelyekkel kapcsolatba kerülve megdöbbentem. Nem csak azért, mert olyan jók voltak, hanem mert annyira másak.

Az avignoni fesztiválon láttam Anne Teresa de Keersmaeker *Partita 2* című előadását, amelyik úgy kezdődött, hogy a pápai palota hatalmas terébe bejött egy zenész, és teljes sötétségben hegedült 15 percet. Lehet, nem volt éppen ennyi, de én nagyon hosszú időnek éreztem. Nem értettem, hogy történhet meg ez egy táncelőadásban – hiszen nem koncertre mentünk, ugyebár. Majd ugyancsak Avignonban láttam egy Jan Fabre-előadást (*The Power of Theatrical Madness*), amelyben a színészek konkrétan fizikailag bántalmazták egymást az egyik jelenetben. Emlékszem, nagyon nehéz volt a székben maradni. Alig tudtam visszafogni magam, hogy ne menjek oda hozzájuk, és mondjam, hogy ezt nem tehetik. Persze tudtam, hogy előadásom vagyok, de a rúgások igaziak voltak. Teljesen zavarban voltam. Vagy ugyanebben az előadásban az előadók

Jelenet Jan Fabre *The Power of Theatrical Madness* (2012)
c. előadásából. Fotó: Wonge Bergmann

20 percen keresztül szaladtak helyben a színpadon. Addig számomra elképzelhetetlen volt, hogy ez is lehet színház. Tudom, hogy Fabre személye körül vannak viták, de többévnnyi színházi munka alatt nem fogalmazódott meg bennem annyi kérdés, mint Fabre előadása közben és után. De ugyanilyen módon hatott rám a Needcompany *The blind poet* előadása vagy Jérôme Bel gondolkodása a táncról és színházról. Még sokan lennének a sorban, de talán itt megállok.

A pályám során magam is kerültem tanárszerepbe: diákokkal működtem együtt egyetemi keretek között, akiknek megpróbáltam néhány konkrét mozgásformát megtanítani, amelyek szerintem segítenek a testtudatosság fejlesztésében, illetve vezettem olyan mozgásgyakorlatokat, amelyekben ők felfedezhették, hogy szűk formai keretek között is milyen sok szabadság adódik az alkotásra.

Szerettem a tanítást, néha meg nagyon elfárasztott: állandó figyelem sok emberre. Amit a tanításon keresztül én magam megtanultam, az a dolgok figyelése. Hátralépés, csendben maradás, a másik meghallgatása. Hagyni, hogy teljen az idő amíg meg lehet szólalni és csak akkor megszólalni és lehetőleg olyat mondani, ami a diákot előre viszi. Én egy proaktív ember vagyok, sokszor pörgök, gyorsan megoldok dolgokat, sok variánst ajánlok helyzetekre, és általában a színpadi munkában ezzel az aktív állapottal vagyok jelen. Ehhez képest fantasztikus volt megtapasztalni ezt a megfigyelő szerepet, amely mintha kitágította volna az időt. Amióta belekóstoltam a pedagógiai munkába, megváltozott a tanárokról kialakított képem. Szembesültem azzal, hogy milyen sok energiát igényel előkészíteni egy órát, felépíteni egy félév anyagát. És persze a tervekhez képest mindig csak kevesebbet lehet elérni, kis lépésekben lehet haladni. Sok türelem és alázat kell hozzá. Ugyanakkor nagyszerű érzés tudni, hogy a figyelleddel, tudásoddal tudsz támogatni valakit abban, hogy a saját útján merjen menni.

Györgyjakab Enikő. Fotó: Biró István

MÁTRAY LÁSZLÓ, Tamási Áron Színház

Számomra a tanár elsősorban funkciót, szakmát jelent, ebben az értelemben inkább a tanítót használnám. A mester és a tanítvány szavakban az a különös, hogy ma már szinte ódivatúnak tűnnek. Egyrészt a mester szónak – ha a bibliai mester-tanítvány viszonyra gondolok – van valamiféle metafizikai töltete. Másrészt nekem a mesterségét nagyon jól tudó és művelő szakembert jelenti: aki tudja, minek hol a helye. Ez a fajta tudás hosszú évek tapasztalatából, a dolgok gyakorlati megismeréséből adódik. A mester tehát a szakmája csinját-bínját ismerő ember, aki ráadásul mindezt át is tudja adni.

Számomra Lohinszky Loránd egy meghatározó személyiség, aki az osztályvezető tanárom volt. Ő valóban mester volt, a szó jelentésének minden értelmében. A-tól Z-ig tudta a szakmát, de tisztában volt a saját korlátaival is. Előfordult, hogy vittünk neki kortárs szövegeket, amelyekről úgy gondoltunk, hogy érdemes velük foglalkozni, de azt mondta, ehhez ő már nem ért. Őszintén felvállalta, hogy a nagyon modern szövegek nem inspirálják; ennek ellenére láttam olyan vizsgáját, ami kortárs dráma alapján készült, és egyáltalán nem sikerült rosszul. Tehát mesterélményem nekem vele kapcsolatban volt, és ezzel járt egyfajta tisztelet felé, miközben ő nem az a típus volt, aki ezt kitüntetésként hordta, viselte volna.

Törőcsik Marival volt hasonló élményem, belőle is sugárzott a teljes szakmai tudás. Volt szerencsém dolgozni vele, és bár a munka nem volt annyira hosszú, amit ő ott és akkor sugárzott, megérintett. A Zsótér rendezte előadásban, miközben a jelenetet vártuk, sokat mesélt, ami nagy dolog volt nekem. Akkor éreztem meg, hogy Erdélyben, a mi berkeinkben ritkák azok az emberek, akik a pályát és az életet a vállukon hordozzák.

Színészként nálunk Nemes Levente ilyen személyiség. Őt mondhatom mester jellegűnek, és azt hiszem, ezt a társulat minden tagja így érzi. Nem szólítjuk mesternek, bár időnként poénkodunk vele, mert valóban mester. Nyilván érzi, hogy tiszteletnek örvend. Leventében az az érdekes, hogy egy-egy meglátásával kedélyeket borzol, de az egyensúlyt is helyre tudja billenteni. Azért, mert olyasmit élt meg, amit mi nem: a történelmi tapasztalatra gondolok, azokra a társadalmi-politikai szempontból is nehéz időkre, amelyekkel a mi szeleburdi, kilencvenes évek után felnőtt generációnk nem találkozott. Ebben a vadkapitalista világban, amiben néha azt se tudjuk, milyen irányt kövessünk, az ő megszólalása az ő múltjával sokszor – mint mikor a darts telibe megy – betalál. Én érzékeny vagyok az ő megérzéseire, bár nem mindig értek vele egyet. De őt merem egyfajta mesteremnek tartani azért, ahogyan létezik, ahogyan nem adja fel, nem táncol vissza, és ha valami nem megy, vállalja a saját kudarcát.

Mátray László. Fotó: Barabás Zsolt

Egyébként a lelki habitusnak is passzolnia kell ahhoz, hogy valakit mesterként elismerj, mert biztosan vannak még ilyen emberek, de hozzájuk nem kerültem ennyire közel: vagy mert nem engedtek, vagy mert én nem voltam olyan helyzetben. Ezért is érdekes, hogy Törőcsik Marival rövid idő alatt kialakult ez az érzés, hogy át mered adni magad, hogy nem vesz villára – csak elnémsz, és hallgatsz, nézed, ahogyan mesél. Ezek a találkozások rám mélyen hatottak, mint ahogyan bizonyos dolgok, amiket Lohinszky mondott, beégtek és bennem vannak a mai napig. Ezeket nem tudja kitörölni semmilyen új hullám és új generáció. Főként ezek maradtak meg, nem a bölcs mondatok vagy tanítások. De az is fontos, mert elég két mondat, egy észrevétel és az ember egyből a helyére kerül.

Megér egy misét, hogy van ez a rendező-kezelő. A szentgyörgyi színház struktúráját erősen meghatározza a vezető-rendező Bocsföldi László személye, akihez mindannyian kapcsolódunk. Sokáig úgy működöttünk, hogy ő jégtörőként meghatározta az irányt, a társulat

meg, mint egy uszály, ment utána, ami a maga idejében rendben volt. Mostanra lazább lett ez a rendszer, teljesen más irányok is teret kapnak a színházban, a mi munkakapcsolatunk is sokat változott az évek során. Nem dolgoztam sok rendezővel, de Zsótért mondhatnám, mint ilyen értelemben meghatározó személyt. De ez egyszeri élmény szinten maradt: nem ismertem meg. Márpedig a mester és tanítvány feltételez egy hosszabb úton levést, hogy különböző munkákban együtt legyenek.

A mester és tanítvány viszonyt illetően: nemrég megnéztük Törőcsikre emlékezve a *Naphosszat* című filmet, ami a Vaszilijevvel közös, kaposvári munkájáról szól. Marinak ez gyakorlatilag visszatérés volt a színpadra, az életbe, míg Vaszilijev épp akkoriban száműzte magát az orosz színházi életből, és az általa alapított Drámai Művészet Iskolája nevű színház éléről. Az volt az érdekes, hogy a filmben megjelent az őt követő igazgató, egy fiatal rendező, aki korábban a tanítványa volt, és bár úgy tűnt, hogy mesteréhez hasonló elveket vall, érződött, hogy már megalkuvásra, kompromisszumokra képes a színház működése érdekében, viszont ezáltal pont a vaszilijevi tanítás lényegét árulja el.

Nekem erős indítás volt, hogy Lohinszky osztályból kerültem ki. Ő a négy évet nem engedte ki a keze közül, az alázattól, odafigyeléstől kezdve egészen addig, hogy hogyan figyeljünk a kellékekre, a jelmezeinkre, mindet belénk sulykolta. Viszont azzal a tudással, ami valahogy rám ragadt, nem nagyon volt mit kezdjek Sepsin. A vásárhelyi oktatás akkoriban még nagyon a klasszikus, konzervatív színházi irányt követte, a szentgyörgyi sokkal kísérletezőbb volt. Ez is egy iskola, és végül is Laci szinte átnevelt minket – nem átnevelt, de érzékenyített bennünket a saját színházi stílusára, látásmódjára.

Ez az egyik oldala. Közben meg tanulod a szakmát. Igyekszel. Komolyan kell vedd, fel kell fogni, hogy színész vagy. Az adottságok megvannak, rendben, de ezeket nem elég megtartani, tovább kell csiszolni. Lopni is kell, mert nem nagyon árulják el a csinját-binját. Na, most a mester, úgy gondolom, odajön és nyíltan megmondja, hogy valami miért rossz, és nem csak mondja, de megoldást is ajánl. Mert fikázni tudjuk, hogy könnyű. De megoldást ajánlani, amit ha te megérsz, bátran kipróbálsz és működik, az hihetetlen érzés. Az első ilyen emlékem, Isten nyugtassa, Zsoldos Árpádhoz kötődik, aki Sepsiszentgyörgyön volt színész. A *Szeget szeggel* volt az első munkám Bocsárdival, Claudiót játszottam. Táti, mert így szólították, ott bolyongott, Laci vala-

Lohinszky Lóránt. Fotó: Buray Zsuzsanna

hogy odavette rendezőasszisztensnek. És mocorgott, mocorgott a próbákon... Az előadásban Claudiót bilincsbe verve vitték el, és Táti meg mutatta nekem a csuklóját összetéve, hogy „ez van benne”, így kéne menni, büszkén, méltósággal. Én a szorongó, halálfélelmet érző fiatal játszottam, nyilván mert Lacival ebbe az irányba keresgélünk. Táti mint rendezőasszisztens nem mert konfrontálódni, de közben próba után megkeresett, és magyarázott, magyarázott: „Érted? Érted?” És egyszer csak legyintett, hogy: „Áhh! Nem... Érzeeeeed?!” Ez egy életre megmaradt, hogy „igen, értem” – de a lényeg, hogy érezzem, amit ő át akar adni. Ő is egy jelenség volt, lehetett volna mester, csak kár, hogy az alkohol teljesen kiszámíthatatlanná tette. Ezek az emberek, akik a szakmát anno tényleg úgy művelték, hogy szétszedtek mindent, kerestek, kutattak, sajnos kevesen maradtak. Ilyen értelemben van egy hatalmas úr. Ezt a hiányt pótolják bennem ezek az emlékek.

Én még mindig szeretnék olyan közegben lenni szakmailag, ahol tanulhatok. Néha szeretném, ha azt mondanák: „Tudja meg, hogyha ezt így próbálná ki, így csinálná, kicsit meg úgy, akkor működni fog.” Tehát a mesterek, akik a kis fortélyokat megmutatják. De ez megint csak alkat kérdése, mert van olyan színész, akiben az van, hogy: „Ne-ne, hagyj engem, jó? Én akarom megtalálni.” Én hiszek abban, hogy az ilyen jellegű segítséget be kell tudni engedni; nyilván ehhez hitelesnek, önazonosnak kell lenni annak, aki mondja.

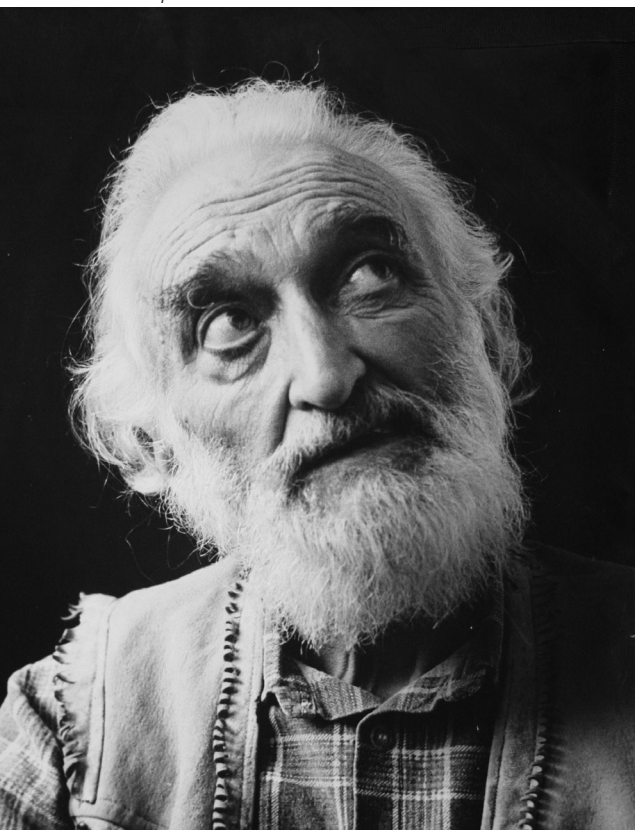
Hirtelen Illyés Kinga jutott eszembe a versmondás kapcsán. Ő nem tanított engem az egyetemen, viszont volt egy Petri-estem, kötelező feladat, és bekattant, hogy nem a kiállós, vizsgaszertű módon fogom megcsinálni, hanem levittem a pincébe, és ott találtam ki valamit. És Kinga azt mondta, hogy végre a főiskolán találkozott valaki Petrivel, vagy Petri valakivel. Ez nagy dolog volt nekem az egyik legnagyobb előadóművészünktől.

De ma valahogy a kínlódás sem divat. Hogy elmenjen, elzarándokoljon az ember valakihez: „Tudja, az a bajom, hogy ezt nem tudom megoldani.” És akkor leülünk, kávézunk vagy sörözünk és beszélgetünk. Ez romantikus már. Felgyorsultak a dolgok. Én időt érzek a mester habitusú

emberek mögé, úgy érzem, időbe telik megérteni a másikat, mert gyors tanácsok, gyors munkák, azok vannak. Közben azzal is nehéz vitatkozni, hogy ne így legyen, mert valami másnak kellene lennie. Én egy váltógeneráció tagja vagyok, aki ezekre a dolgokra még érzékeny, rám nagyon hatottak ezek az emberek. Nyilván a hozzám közel állókat említettem, de ebben a korszakban még ott lebegett az egyetemen Kovács György szelleme is, aki viszont viselte, hogy ő egy, ő „a” mester. Ez viszont szorongást, zavart okoz egy diákban. Féltünk ezektől, úgy szorongott az ember! Hogy Úris-ten, kiderül, most lelepleződök, egy nulla vagyok, semmi nem vagyok...

Kérdés, hogy mi az, amit az ember át tud adni? Tart-e ott egyáltalán, hogy valamicskét átadjon? Hogy amit magadnak megtaláltál, kibányásztál, benned van, átadható-e egyáltalán? Kell-e valaki másnak? Vagy maradjon ez a megfoghatatlanság az eszköztárad része? De nem arról van szó, hogy az ember nem akar segíteni. Én mindig nehezen fogadtam el se-

Zsoldos Árpád. Fotó: Barabás Zsolt

gítséget azoktól, akik úgymond segíteni „akartak”, mert bennük mindig volt egy kis harcoság... És ezek a harcok kizárják a mester-tanítvány viszonyt. De lehet, hogy nincs igazam, és az is lehet jó, ha valaki elől megy, a másik meg úgy tart a nyomában, hogy azt érzed, ezek ketten szétszedik egymást, viszont ami a dolgok mélyén zajlik köztük tulajdonképpen helyénvaló, de csak később térül meg. Nem tudom...

Valaki megkérdezte egyszer, gondolkodom-e tanításban. Sokan az egyetem vagy főiskola elvégzése után már tanítottak, viszont ha tényleg a mesterséget szeretném tanítani, úgy éreztem, nem tudnám így. Mert ha te magad nem mentél át mindenem, hogyan tanítod? Könyvből? Vagy megragadod más emberek módszerét, tapasztalatát, és azt tálalod másképp? Nyilván szükség van arra, hogy valakik tanítsanak, szóval ez egy kompromisszumos helyzet. Ebből indultam ki, és mondtam, hogy én még nem húztam le annyi évet.

Az, hogy a mester-tanítvány viszonyban vagy a generációk közti kapcsolódásban mi a különbség Magyarország és Erdély között, igencsak színházfüggő. Magyarországon nagyon erős irányok voltak: Kaposvár vagy a Katona... Szentgyörgy azért volt erős, mert volt egy markáns művészeti elképzelés, ami Erdélyben akkoriban nem nagyon volt jellemző. Magyarországon erősebbnek érzem a mesterkultuszt. A fiatalok, de a korábban végzetek is folyamatosan beszélnek nagy színész elődökről, és ez meglepő. Itthon nem hallok neveket említeni, ami valószínűleg összefügg azzal, hogy ifjabb tanítók vannak, akikre egyelőre nehéz mesterként tekinteni, az új generáció tanítási ciklusa még nem olyan régi.

Az én értékrendem valamiként a Lohinszky-féle szellemiségből fakad. Amikor másodévesek voltunk, csinált velünk egy *Üvegcipő* vizsgát, amiben Sipost kellett játszanom. Na, ez a szakmáját betéve ismerő ember a diákjait is pontosan instruíta: „maga ezt így fogja, így járjon, így mondja, itt szünetet tart” – mindent tudott. Rettenetes két hónapom volt, őrgöngtem, és éreztem, hogy kész, vége. Aztán a vizsga frenetikus lett, akkor volt az első olyan élményem, hogy elfogadtak: „jól van, ez a langaléta is valamit fog itten mutatni nekünk”. Ezt Lohinszky hozta ki belőlem, aki hónapokig hajtott, gyakoroltatott. De ez a Sipos annyira beült mint irány, hogy amikor Afrimmel elkezdtük a *Kék háttér előtt* című ügyet, akkor... A színház az *Üvegcipőt* ajánlotta neki, őt meg a szoros értelemben vett anyag nem izgatta, tudta, hogy ebből úgyis mást csinál. De én kezembe kaptam az *Üvegcipőt*, ezt a Sipost: nagyon akartam, de nem tudtam kilépni abból, amit korábban jelentett nekem. Magyaráztam, hogy higgye el, hogy a Sipos... Ő meg úgy gondolta, a színésznek itt valami mást kell csinálnia. Abból az előadásból lett egy olyan dolog, hogy az *Üveg-*
cipő ott van, de nincs, van benne egy kis Molnár is, de igazából nincs. Mindezt arra mondom

Mátray László a *Szeget szeggel* c. előadásban. Fotó: Barabás Zsolt

példaként, hogy bizonyos elvek vagy formák akadályozhatnak, ha makacsul ragaszkodsz hozzájuk egy másfajta művészi koncepcióban. De nekem úgy fáj, hogy Molnár Ferencet szétcincálja, hogy bolondultam meg! És elbukik az ember ilyenkor, mert elbukik, de közben az érzés, hogy mintha megvédtem volna, megnyugtató.

Még van addig, hogy én tanítsak. Az ember tanítsa előbb a saját porontyát – akkor érzed, milyen az igazi tanítás. Idegen tőlem az a struktúra, ami most van, irtózom ettől a tanár-diák dologtól, ezért is mondtam rá, hogy funkció. Másrészt a tanítás óriási lemondással is jár, és én úgy érzem, még harcokat akarok vívni, valamilyen szélalmokat még érzek.

SINKÓ FERENC, Kolozsvári Állami Magyar Színház

Az az igazság, hogy nekem nem volt mesterem. Színészként én egy jó másodhegedűs vagyok, ez egy kényelmes pozíció, egy pillanatig se cserélném le. Olyan helyzet, amiben nem hárul rád annyi felelősség, ugyanakkor szükség is van rád. Van időd jobban megfigyelni a dolgokat, jobban átlátni az egészet. Azt hiszem, ezért nem kerültem olyan helyzetbe, hogy beszippantson egy rendező személyisége, hogy kialakuljon egy erős imádat, elfogultság, amikor azt mondd, hogy más nem létezik, nekem így jó, ahogy ő mondta, én ebben hiszek. Ide nem jutottam el, és ezt egyáltalán nem bánom. Viszont tudom, hogy minden egyes találkozásból mit tanultam. Ilyen értelemben nagyon sok mesterem volt, és nem volt egy mesterem sem.

Nekünk Hatházi András és Szilágyi-Palkó Csaba volt az osztályvezetőnk. Sz. P. akkor kezdett el tanítani, sokat foglalkozott velünk, tényleg próbált mindent átadni. Hatházi volt az ellenpont, ő képviselt egyfajta klasszikus tartást. De ők nem pózoltak semmiféle mesteri szerepben. Hatháziban mindig is erős volt az önkritika: mielőtt odaért volna, már meg akarta reformálni magát s a gondolatait, folyamatos gondolkodásban volt. Olyan volt, mintha lenne egy ház, s aki élt már benne és tudja a rendet, elmondja, hogy itt ezek a szokások, így kell csinálni. De nem éreztem lenyomva a torkomon, nem éreztem magam hülyítve, pedig hülyíthető voltam. Elég naiv, aki hamar elhitte, amit mondanak és meggyőződéssel hitte. Nyugodtan át is verhetek volna, de nem tették.

Szerencsénk volt, Hatházi és Sz. P. kiegészítették egymást. Hatházival ritkábban találkoztunk, de velősen, Sz. P. jelentette a folytonosságot, vigyázott ránk, ismert minket, beszélgetett velünk. Amikor másodéven azt mondta nekem, hogy *te tudod, hogy diszlexiás vagy?* Hozzátette, *soroljam-e fel neked, hányan vannak még így*, s megnevezett három-négy híres hollywoodi színészt, teljesen megváltozott a hozzáállásom az olvasópróbához. Ezek olyan dolgok, amik egy mester feladatai, hogy észrevegye és lekommunikálja. Mert mi más dolga lenne, mint hogy odafigyeljen?

Úgy érzem, régen hamar lemondtak emberekről. Emlékszem esetekre, amikor hirtelen valaki alkalmatlannak lett elkönnyelve, és közben ma is a szakmában van, él és virul, megtalálta a helyét. Ma már ez a fogalom elkerülhetetlenül árnyaltabb, ha egyáltalán létezik. A mostani fiatalokkal már nem tudod lenyeletni, hogy alkalmatlanok. Mondd meg, mi az, hogy alkalmas? Ma már a tanár el kell számoljon dolgokkal, nem úszhatja meg olyan könnyen. Ma már nem így helyezkedünk, hogy tanár-diák, én legalábbis tanárként nem ennek a hierarchiának a mentén próbálok működni.

A világ megváltozott. Ezt a hierarchikus szerkezetet meg kellene törni, de nem eltörölni, mert fontos tartozni valakihez, valamilyen irányhoz. Csak azt az irányt kellene emészthetőbbé, nyitottabbá, átláthatóbbá tenni. Ez szerintem a kommunikáción múlik. Mindig is azon múlt, csak régen ez egyirányú volt, fentről jött lefelé. Elfogadtad, vagy sem, ott maradtál a dolgokkal egyedül, és ha megoldottad, rendben, ha meg nem, kit érdekelt. Most viszont vissza lehet kérdezni, és vissza is kell. Azt látom, hogy valami változás van a rendszerben, de kérdés, hogy milyen irányba változik. A román szakon Bács Miklós már nem indított osztályt, Miriam Cuibus most megy nyugdíjba.

Tehát a két nagyágyú a román színész szakról – erről beszélek, mert itt tanítok, ezt ismerem – elmegy. A nevek, akik vonzották a diákokat, egyszer csak megszűnnek, ez eleve egyfajta változtatásra kényszerít. Oda jutottunk, hogy most mi vagyunk soron, van egy generációváltás, és kíváncsi vagyok, ez mit hoz magával.

Régen nem volt elég információ, tehát el lehetett hitetni, hogy egy bizonyos fajta színház a legjobb a világon. Ezzel helyenként most is hitegetnek. De ma már könnyebben elérhető az információ. Most a diák dönt egy csomó mindenben, és neked nincs más feladatod, mint motiválni őt. Ezek a gyerekek már úgy jönnek be az egyetem kapuin, hogy többet tudnak, mint te. Érzelmileg persze még gyerekek, ebben nagy a szintkülönbség, de ami a tájékozottságot illeti, esélyed sincs beállni abba a hierarchiajátszmába, hogy *hülye vagy, fiam, mert nem olvastad ezt és ezt*. Csak nagyon erős romantikával lehet ezt még tartani, már nem, vagy egyre kevésbé megy ez a gurudolog. A mostani gyerekek és köztem csak annyi a különbség, hogy szakmai téren több tapasztalatom van. Ezt meg tudom velük osztani, képes vagyok ezeknek a szemszögéből figyelni rájuk – lehetőleg minél nyitottabban, hátsó szándék vagy mismásolás nélkül.

Soha nem értettem a félelmet, hogy a diákod jobb lesz nálad, meghalad téged, hogy egyszer csak túlnövi a mesterét. Hogy lehetsz kíváncsi valakire, ha elakadsz abban, hogy aki jobb, már nem kedvenc? Biztos, hogy mesternek sem könnyű lenni. Folyamatosan táplálni kell ezt az imázst, mindig készenlétben kell lenni, nehogy gyengének mutakozz, nehogy ne tudj valamit – és ha nem is tudatosan, de a diákot egy alsó szinten tartani, és folyamatosan őrizni ezt a szintkülönbséget annak az érzékeltetésével, hogy nem tud neked újat mondani, nálad a kérdés és a válasz. Ez borzasztó, ez rendszerhiba. Azt az érzést kelteni és ápolni a diákban, hogy ő hülye, kegyetlen fegyvernek érzem.

Nem tudom, hogy létezik-e igaz mester. Ismerek olyanokat, akik azt mondták, hogy igen, én egy ilyen ember osztályába jártam. Ő arról számolt be, hogy teljesen megbabonázta a mester, és kreált egy olyan burkot, aminek kevés köze volt a kinti dolgokhoz. És onnan nagyon szar volt kijönni. Egyszer csak kikerülsz, és nincs más, csak a nagy hiány. És ez persze átfordul abba, hogy miért nem mutatott mást is?

Ezek nagyon erős leválásokat eredményeznek. Ezt én is átéltem, mert elég sok diákkal vagy fiatalal dolgoztam úgy, hogy éreztem, megfogtam őket, tudok nekik adni valamit, hatással vagyok rájuk. De eljön az idő, amikor te még szeretnél hatást elérni valakinél, miközben ő már továbballt. Én bizonyos értelemben első edzőnek érzem magam, aki felfedez egy nagy focistát,

Sinkó Ferenc. Fotó: Biró István

de ő majd továbbáll, mert kellene neki a nagy edzők ahhoz, hogy azzá váljon, aki. A leválás utáni hiányérzet nagyon erős tud lenni. Tudom milyen elengedni valakit, mert amit tőled tanulhattam, már megtanulta. Van ebben egy adag féltékenység, ugyanakkor jó érzés is, mert tudod, hogy mit ültettél el a másokban, és tudod, hogy ő is tudja. Persze az ember mindig elvárja, hogy ezt megerősítsék.

Van egy mondat, amit nem tudok elfelejteni. Felvételiztettünk a román színin, ahol azt kérték egy diáktól, hogy mondjon egy nagy rendezőt. És ő azt mondta, hogy Radu Afrim. Erre a válasz az volt: „mondom, nagy rendezőt mondjál.” Ez volt az első beszélgetés – egyből el volt döntve, hogy nem tud semmit. Közben azért jött, hogy itt megtudjon dolgokat. A felvételin azt mérjük és osztályozzuk, hogy mit nem tud a másik. A tanár kérdez, a diák válaszol. De miért nem fordítva? Nem az lenne logikus, ha már nálad a tudás? Mi több, azt mondod, hogy soha nem is fogja megtudni: „belőled a büdös életben nem lesz színész, és én teszek róla”. Ez a hozzáállás szerintem már tarthatatlan.

Például Lucia Mărneanu, aki diákom volt, egyetem után az amszterdami DasArtsra felvételizett sikeresen. Kíváncsi voltam, hogy zajlott a felvételi, és elmesélte, hogy interjú volt, hosszan beszélgettek mindenről. De ami a legérdekesebb, hogy másnap a beszélgetést megismélték ugyanazokkal a kérdésekkel. Teljesen elcsodálkoztam, mikor ezt hallottam! Hogy megadják a lehetőséget, hogy hazamenj, és feloldd az önkínzást, amit minden vizsga, minden kudarcélmény után csinálsz, *hogy az miért nem jutott eszembe, miért nem azt mondtam?* Ez a gondolat, ez a típusú odafigyelés, hogy még egyszer hallani szeretném, amit mondtál, mert nem biztos, hogy jól értettelek, elképesztő. Hiszen mi más kell, mint idő és odafigyelés? Hogy időt szánj a diák megismerésére. Alkalmazkodni kell a diákokhoz, az újhoz. Nem elég a rendszert csak megreformálni, hanem a rendszer kell alkalmazkodjon.

Ez a változás szükségszerűen több generáción keresztül fog megtörténni. Az én generációm nagy lehetőség előtt állt, mert megélte a rendszerváltást, viszont nem igazán élt ennek a lehetőségeivel, vagy nem tudta felmérni azokat. Annak idején volt a tévében a politikai elemző Silviu Brucannak egy műsora, és abban mondta, hogy harminc évnek kell majd elteltie, hogy ez a nemzet megtanulja, mi a demokrácia. Ugyanezt érzem arról a szemléletről is, ami a mesterek köre épül. Mennyi idő kell ahhoz, hogy ez megváltozzon? Ha le is döntöd a szobrokat, mit kínálsz helyette? Mi az alternatíva? Ezek az átmenetek mind-mind türelmet, odafigyelést igényelnek. Ennyit tehetsz. Én legalábbis ezt próbálom tenni. Csak ezek mind olyan dolgok, amelyek nem térülnek meg azonnal, nem érzed egyből a hasznukat. Van egy román mondás: *întește sus și ai răbdare* [célozz magasra és légy türellemmel]. Szóval időt kell adni, mert ha jó irányba állsz be, az úgyis neked dolgozik.

Szerkesztette: Biró Réka, Kovács Bea és Varga Anikó